

**WKŁAD PROFESORA WALEREGO PISARKA
W KSZTAŁTOWANIE POLSKIEGO SYSTEMU PRAWA
MEDIALNEGO**

Izabela Dobosz

Uniwersytet Jagielloński, prof. em.

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, prof. em.

ABSTRACT

Walery Pisarek's Contribution to the Shaping of the Polish Media Law System

The article discusses Walery Pisarek's activities and contribution to the shaping of the Polish media law system. Beginning with the studies of the press law of the European socialist states in 1973–1974, which is still an extremely valuable source of knowledge about socialist media systems, it describes other aspects of Professor's activity, including his participation in legislative works concerning the mass media law, as well as the Polish Language Act, and his contribution to the creation of the Council for the Polish Language at the Presidium of the Polish Academy of Sciences. Professor Walery Pisarek was a chairman of the Council and participated in its works until the end of his life.

Keywords: Walery Pisarek, press law, Polish language protection, Polish Language Act, mass media law

Ośrodek Badań Prasoznawczych, którego wieloletnim dyrektorem był prof. Walery Pisarek, obok swojej głównej działalności (analiza zawartości prasy, badania mediów) uczestniczył w ważnych pracach naukowych dotyczących szeroko pojętego otoczenia medialnego. Odnosi się to też do prac legislacyjnych, którym udzielał wsparcia naukowego i finansowego, a nawet miejsca na potrzeby organizacji spotkań czy konferencji¹.

Nie o wszystkich tego rodzaju pracach mam dostateczne dane, aby przedstawić ich wyczerpującą dokumentację, jednakże pragnę skupić się na trzech przykładach działalności OBP, a zwłaszcza prof. W. Pisarka, w których bądź uczestniczyłam, bądź zainteresowany nimi Profesor zdawał mi relację.

Udział Walerego Pisarka w badaniach nad prawem prasowym

OBP i Walery Pisarek osobiście zaangażował się bardzo mocno w przeprowadzenie badań naukowych dotyczących stanu prawa prasowego w krajach tzw. bloku wschodniego. Wprawdzie powszechnie wiadomo, że brakowało dostępu w latach siedemdziesiątych do ustawodawstwa państw zachodnich, a jedyne informacje zdobywali nieliczni stypendyści wyjeżdżający za granicę i przywożący stamtąd książki i czasopisma, ale nie wszyscy zdają sobie sprawę, że również dostęp do ustawodawstwa krajów RWPG nie był łatwy, a zwłaszcza w tak delikatnej materii, jaką była działalność mediów, bardzo często regulowana nie za pomocą publikowanych ustaw, ale poprzez niepublikowane dyrektywy, instrukcje itp. formy tzw. „prawa powielaczowego”. Toteż zdobycie takich materiałów wymagało kwerendy na miejscu, w poszczególnych krajach, przy wykorzystaniu znajomości z zamieszkałymi tam naukowcami lub przedstawicielami instytucji medialnych.

Ścisła współpraca, jaka nawiązała się w latach 1973–1975 pomiędzy Ośrodkiem Badań Prasoznawczych a Międzyuczelnianym Instytutem Wyznaczności i Ochrony Własności Intelektualnej (MIWiOWI) UJ, zaowocowała projektem badań nad prawem prasowym europejskich państw socjalistycznych. Były one finansowane przez OBP, którego dyrektor wraz z Radą Instytutu określił także ich zakres; natomiast wykonawcami zostali pracownicy MIWiOWI. Badania te pozostawały też w związku z prowadzonymi przez MKiSz pracami legislacyjnymi przewidzianymi na lata 1974–1980, a zmierzającymi do opracowania ustawy o wydawnictwach i publikacjach, zastępującej m.in. prawo autorskie z 1952 i prawo prasowe z 1938 roku².

Scenariusz badań, jak również przygotowanie narzędzi badawczych (różne wersje kwestionariuszy do zbierania materiałów w obcych językach) odbywało się dzięki pomocy Ośrodka. Również OBP służył pomocą w nawiązaniu kontaktów z organizacjami i związkami dziennikarzy; ważne były też osobiste kontakty

1 Na przykład pierwsze posiedzenie grupy roboczej zespołu ds. prawa prasowego Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych NSZZ „Solidarność” odbyło się w Ośrodku Badań Prasoznawczych 13 V 1981 r. Por. Obywatelskie inicjatywy..., s. 140.

2 Szerzej o badaniach, por. Dobosz 2011, s. 35; Dobosz 2017, s. 46 i nast.

Profesora W. Pisarka³. Wyjazdy przygotowano wcześniej. Prace przygotowawcze trwały od października do grudnia 1973 roku, a zbieranie materiałów w okresie od stycznia do maja 1974 roku.

W rezultacie przeprowadzonych studiów do września 1974 roku opracowano część analityczną raportu z badań, zawierającą opis ustawodawstwa prasowego w poszczególnych państwach. Od września do listopada 1974 roku przygotowano część drugą, stanowiącą prawnoporównawcze omówienie niektórych wybranych zagadnień, a także przygotowano postulaty *de lege ferenda*.

Część pierwsza wyników badań została wydana w 1975 roku w serii „Materiały OBP” (do użytku wewnętrznego). Nosi ona tytuł „Systemy prawa prasowego poszczególnych europejskich państw socjalistycznych”.

Część druga przybrała inny kształt. Prawnoporównawcze omówienie niektórych zagadnień znalazło wyraz w wydanym w 1977 roku przez MIWiOWI zeszycie nr 11 *Prac z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej*. Zeszyt ten zawiera kilka opracowań poszczególnych autorów biorących udział w badaniach. Wychodząc od zagadnień modelowych, dotyczących regulacji prasy państw socjalistycznych autorstwa Bogdana Michalskiego, poprzez kwestie prawne organizowania prasowej działalności wydawniczej i audiowizualnej (Jerzego Serdy), omawia następnie problematykę zawodu dziennikarza w poszczególnych badanych krajach (Tomasza Trafasa), a także sytuację szeroko pojętej prasy na tle przepisów prawa autorskiego (Janusza Barty). Całość opracowania zamyka tekst Izabeli Dobosz poruszający problematykę ochrony dóbr osobistych przed działalnością dziennikarską.

Zaangażowanie Walerego Pisarka i kierowanego przez niego Ośrodka w pomoc merytoryczną i finansową doprowadziło do pomyślnego zakończenia tego pionierskiego w czasach PRL projektu badawczego. Dzisiaj może się wydawać, że wyniki badań mają już znaczenie historyczne, gdyż media funkcjonują w badanych krajach (w tym w Polsce) w odmiennych realiach prawnych. Jednakże nie doszłoby do tych zmian legislacyjnych i to w stosunkowo krótkim czasie, gdyby nie zebrano materiału prawnoporównawczego pozwalającego na wyciągnięcie konkretnych wniosków w trakcie opracowywania w latach 1980–1981 projektu polskiego prawa prasowego.

Udział Walerego Pisarka w pracach legislacyjnych „Solidarności”

Profesor Walery Pisarek wchodził w skład kierowanego przez prof. Andrzeja Kopffa zespołu ds. prawa prasowego, działającego w ramach Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych NSZZ „Solidarność”, którego celem było przygotowanie projektu ustawy medialnej. Zespół ten działał w okresie od maja 1981 do 12 grudnia 1981 roku, kiedy to został ustalony na ostatnim posiedzeniu ostateczny tekst projektu ustawy o prawie prasowym⁴. Ogłoszenie stanu wojennego przerwało

³ Miał on już wyrobioną pozycję w świecie medioznawców i znał osobiście wielu z nich. Por. World Directory... (1984).

⁴ Zob. Obywatelskie inicjatywy... (2001, s. 139–141); Dobosz 2011, s. 35–36.

prace zespołu, tym niemniej Walery Pisarek uczestniczył w dalszych pracach legislacyjnych, jednakże prowadzonych już pod egidą Ministerstwa Sprawiedliwości.

W trakcie prac nad projektem „Solidarności” przeprowadzono wszechstronną dyskusję, w trakcie której Profesor Pisarek wypowiadał się na tematy terminologiczne, optując za przyjęciem nazwy ustawy „prawo środków komunikowania masowego”⁵ oraz za rozdzieleniem prac nad poszczególnymi zagadnieniami wśród konkretnych osób. W efekcie tej dyskusji zaakceptowano to ostatnie stanowisko i Profesor Pisarek opracował na kolejne zebranie tezy dotyczące zagadnień terminologicznych.

Proponowany przez niego „słowniczek” ustawy zawierał określenia następujących terminów: „prasy”, „gazety”, „czasopisma”, „instytucji prasowej”, „dziennikarza”, „redaktora”, „redakcji”, „materiału prasowego”. Niektóre z tych zdefiniowanych pojęć zasługują na szczególną uwagę. Dotyczy to zwłaszcza definicji „prasy”⁶, która została właściwie utożsamiona z pojęciem „środka komunikowania masowego”, przy czym zaproponowano, aby częstotliwość ukazywania się prasy wynosiła od jednego dnia do roku, a jej podział był dychotomiczny na „gazety” i „czasopisma”. Niewątpliwie definicja ta cechowała się jasnością i czytelnością w przeciwieństwie do tej zawartej w obecnej ustawie z 26 stycznia 1984 roku „Prawo prasowe”⁷, która razi niejasnością z racji swojego nadmiernego rozbudowania i braku logiki (Dobosz 2011, s. 71–73). Również istotne okazało się zdefiniowane pojęcia dziennikarza nie tylko jako osoby „zatrudnionej na etacie dziennikarskim lub przygotowującej materiały prasowe na zlecenie redakcji”, co mniej więcej odpowiada dzisiejszej definicji „dziennikarza” zawartej w przepisach prawa prasowego (art. 7 ust. 2 pkt 5 pr. pr.), ale uwzględniającego również jako dziennikarzy „członków organizacji dziennikarskich”. Zwrócenie przez Walerego Pisarkę uwagi na tę grupę dziennikarzy (niezwiązanych np. z żadną redakcją) miało bardzo istotny charakter i całkowicie odpowiadało istniejącej praktyce. Współczesna definicja tego pojęcia, pomijająca rzesze osób niezatrudnionych w redakcjach (np. emerytowanych dziennikarzy), rodzi różne komplikacje praktyczne, jak np. kwestię dostępu do informacji czy odpowiedzialności tych osób. Jest to ponadto niezgodne z istniejącymi zwyczajami i praktyką, która pozwala członkom organizacji dziennikarskich korzystać z wszystkich uprawnień i prerogatyw przewidzianych dla dziennikarzy nie tylko w kraju, ale i za granicą⁸, bez względu na to, czy są zatrudnieni przez jakąkolwiek redakcję.

5 Niestety stanowisko to nie zyskało akceptacji większości osób i dopiero w 1990 r. w ramach prac Społecznej Rady Legislacyjnej przyjęto projekt o nazwie „Społeczny projekt ustawy o środkach masowego komunikowania (prawo prasowe)” z 30 czerwca 1990 r. Zob. Dobosz 2011, s. 37.

6 Zgodnie z tą definicją: 1. Prasa oznacza wszelkie istniejące i powstające w wyniku postępu technicznego środki komunikowania masowego, a w szczególności: a) wszelkie ukazujące się nie rzadziej niż raz do roku druki periodyczne (gazety, czasopisma), programy radiowe i telewizyjne, kroniki filmowe oraz inne przekazy audiowizualne – publikujące materiały prasowe w sposób niezastrzeżony do użytku wewnętrznego; b) wydające serwisy agencyjne.

7 Dz.U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.

8 W legitymacji np. International Federation of Journalists jest mowa o tym, że *The undersigned certify that the holder is a professional journalist and request all authorities and members of the affiliated organisations of journalists to extend to the bearer every assistance and courtesy*

Zaangażowanie Profesora W. Pisarka w pracę nad ustawą o języku polskim

Profesor Pisarek wielką wagę przywiązywał zawsze do puryzmu językowego, zarówno szkoląc adeptów dziennikarstwa, jak i biorąc udział w pracach legislacyjnych. Już w projekcie prawa prasowego z 1981 roku w art. 15 ust. 1 z jego inicjatywy znalazł się zapis o odpowiedzialności redaktora naczelnego „za treść i poziom danego środka masowego przekazu”. W obecnym brzmieniu prawa prasowego (art. 25 ust. 4) wprowadzono wymóg, aby redaktor naczelny dbał o poprawność języka materiałów prasowych oraz przeciwdziałal ich wulgaryzacji. Także w stosunku do standardów pracy dziennikarzy wprowadzono art. 12 ust. 1 pkt 3 nakładający na dziennikarzy obowiązek „dbania o poprawność języka i unikania używania wulgaryzmów”. Obydwa te przepisy zostały zmienione bądź dodane ustawą z 7 października 1999 roku o języku polskim⁹, w której powstanie Walery Pisarek był mocno zaangażowany.

Ustawa o języku polskim w art. 12 powołała Radę Języka Polskiego, mającą prawo wyrażać „w drodze uchwały opinie o używaniu języka polskiego w działalności publicznej oraz w obrocie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z udziałem konsumentów i przy wykonywaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przepisów z zakresu prawa pracy” oraz ustalać „zasady ortografii i interpunkcji języka polskiego” (art. 13 ust. 1). Rada działa przy PAN od 1996 roku, a jej pierwszym przewodniczącym (w latach 1996–2000) został Profesor Walery Pisarek i do końca życia brał udział w jej pracach.

Ustawa o języku polskim¹⁰ została wprowadzona z głęboką świadomością, że język nasz stanowi „podstawowy element narodowej tożsamości” i „dobro narodowej kultury” (preambuła do ustawy). Ochrona języka polskiego jest obowiązkiem wszystkich organów i instytucji publicznych RP oraz powinnością jej obywateli. Jednakże istotne znaczenie miała dla działalności medialnej omówiona powyżej nowelizacja prawa prasowego, jak również ustawy o radiofonii i telewizji z 29 grudnia 1992 roku¹¹. W tym ostatnim akcie prawnym tą samą ustawą wprowadzono art. 18 ust. 7: „Nadawcy dbają o poprawność języka swoich programów i przeciwdziałają jego wulgaryzacji”, jak również art. 21 ust. 1a pkt 8 (poprzednio ust. 1 pkt 6a), który nakazuje publicznym nadawcom „upowszechnianie wiedzy o języku polskim”. Niestety brak sankcji za złamanie tych przepisów w prawie prasowym, jak i w ustawie o radiofonii i telewizji czyni te zapisy mało skutecznymi. Stosownych sankcji nie zawiera też ustawa o języku polskim, gdyż jej art. 15,

in the performance of his or her mission (Niżej podpisani poświadczają, iż posiadacz tego dokumentu jest zawodowym dziennikarzem i proszą wszelkie władze i członków afiliowanych organizacji dziennikarskich o udzielenie posiadaczowi tego dokumentu wszelkiej pomocy i uprzejmości podczas wykonywania przez niego lub nią ich misji).

⁹ Dz.U. 1999.90.999, art. 16 pkt 1.

¹⁰ Dz.U. 2018.931 j.t.

¹¹ Dz.U. z 1993 Nr 7, poz. 34 ze zm.; tj. Dz.U. 2017, 1414 j.t.

nakazujący posługiwanie się językiem polskim, dotyczy wyłącznie obrotu gospodarczego i prawa pracy.

Na zakończenie pragnę dodać, że rola Profesora Pisarka w kształtowaniu polskiego prawa medialnego była nadzwyczaj istotna. Prawidłowo sformułowane normy prawne muszą być precyzyjne, również od strony językowej, aby spełniły swoją funkcję w społeczeństwie. W tej kwestii współpraca legislatorów z tak wybitnym językoznawcą, jakim był Profesor Pisarek, okazała się nieoceniona.

Bibliografia

- Dobosz I. (2011). *Prawo prasowe*. Wyd. II. Warszawa.
- Dobosz I. (2017). O kulisach powstania zeszytu 11 *Prac z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej* (Z kart współpracy OBP i MIWiOWI UJ w latach 70.). *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 1, s. 45–56.
- Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze „Solidarności” 1980–1990 (2001). Warszawa.
- Ustawa z dnia 7 października 1999 o języku polskim. Dz.U. 1999 Nr 90, poz. 999.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. *Prawo prasowe*. Dz.U. 1984 Nr 5, poz. 24.
- Ustawa o radiofonii i telewizji z 29 grudnia 1992. Dz.U. z 1993 Nr 7 poz. 34 ze zm.; t.j. Dz.U. 2017, 1414 j.t.
- World Directory of Mass Communication Researches (1984). Oprac. S. Dziki, J. Maczuga, W. Pisarek. Kraków.

STRESZCZENIE

Autorka porusza w tekście niektóre aspekty działalności Profesora Walerego Pisarka stanowiące jego wkład w kształtowanie polskiego systemu prawa medialnego. Pierwszym z nich były badania nad prawem prasowym europejskich państw socjalistycznych w latach 1973–1974, stanowiące do dziś niezwykle cenne źródło wiedzy o socjalistycznych systemach medialnych. Kolejnymi aspektami działalności Walerego Pisarka był jego udział w pracach legislacyjnych dotyczących prawa środków komunikowania masowego, jak również ustawy o języku polskim. Ta ostateczna działalność zaowocowała powołaniem przy Polskiej Akademii Nauk Rady Języka Polskiego, której Profesor Pisarek był przez wiele lat przewodniczącym i w której pracach brał udział do końca życia.

Słowa kluczowe: Walery Pisarek, prawo prasowe, ochrona języka polskiego, ustawa o języku polskim, prawo mediów